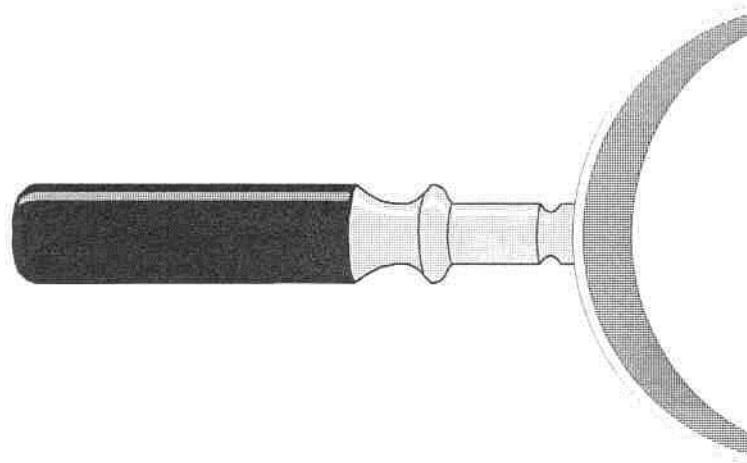

Je weg vinden in

ONDERZOEK

JE WEG VINDEN IN ONDERZOEK

Onderzoek doen kan veel betekenen:

- een samenvatting van een boek maken,
- voor literatuur een schrijver bestuderen,
- een land voor aardrijkskunde bespreken,
- een natuurkundeproef uitvoeren,
- een scriptie voor maatschappijleer schrijven.

Dit zijn allemaal voorbeelden van onderzoek verrichten. Zij hebben met elkaar gemeen dat je begint met een vraag waarop je het antwoord niet weet. Na het onderzoek heb je het antwoord gevonden. Dat klinkt misschien een beetje flauw, maar het is de kern van de opdracht:

- vind een antwoord op de volgende vraag: wat wil de schrijver zeggen met dit boek?
- welke thema's komen veelvuldig voor in het werk van Maarten 't Hart?
- welke effecten heeft het laten vallen van een stalen kogel van verschillende hoogten in vloeistoffen met verschillende viscositeit
- wat is het nut en het onnut van de doodstraf in de moderne samenleving?
- enzovoort.

Onderzoeken voor verschillende vakken wijken natuurlijk van elkaar af als je gegevens gaat verzamelen:

- bij geschiedenis zul je misschien gaan zoeken in verschillende bibliotheken, musea, archieven;
- bij biologie en aardrijkskunde kun je het veld ingaan;
- voor natuurkunde kun je in het laboratorium een proefopstelling maken;
- bij maatschappijleer kan het voorkomen dat je mensen gaat interviewen of een enquête gaat houden om aan gegevens te komen.

Voor alle soorten onderzoek kun je in grote lijnen hetzelfde stappenplan volgen, of delen daarvan.

In de navolgende tekst zullen we dat stappenplan beschrijven en beknopt uitleggen. Een nadere uitwerking vind je in het stuk "**Stappenplan voor scriptie en spreekbeurt**".

Onderzoek doen, het basisschema

logboek
vooronderzoek
kies je onderwerp
bedenk een onderzoeksvraag of hypothese
stel een werkplan op
verzamel gegevens
schrijf je verslag
houd een presentatie

De volgende vijf stappen zet je altijd:

3. Kies een onderwerp

Dit is een stap waarover je zowel te licht als te zwaar kunt denken. Er zijn genoeg manieren om aan een onderwerp te komen. Als je de adviezen bij dit punt volgt, kom je op veel ideeën. Soms overkomt het je dat wat in eerste instantie een leuk onderwerp leek, later niet te onderzoeken bleek te zijn. Een veel gemaakte fout is dat het onderwerp veel te breed is, dat er zoveel aspecten te bekijken zijn dat er geen één goed uit de verf komt.

4. Bedenk een onderzoeksvraag of hypothese

Hiermee staat of valt je onderzoek. Een slordig geformuleerde onderzoeksvraag leidt altijd tot een slecht onderzoeksresultaat.

5. Stel een werkplan op

Net als bij leren en bij problemen oplossen is ook hier de aanloopfase de belangrijkste. Als je een goed werkplan opstelt, voorkom je dat je je onderzoek moet staken omdat je noodzakelijke gegevens niet kunt bemachtigen.

6. Verzamel gegevens

Na zo'n degelijke voorbereiding kan het echte onderzoek bijna niet meer fout gaan.

7. Schrijf je verslag

Hierin geef je niet alleen je onderzoeksresultaten (de kern van je verslag), maar ook een inleiding, een conclusie en de bronnen die je hebt gebruikt.

Om een onderzoek te kunnen uitvoeren, kun je eventueel nog twee hulpmiddelen

gebruiken:

1. Het logboek

Hierin zet je alle overwegingen die je hebt gemaakt, alle beslissingen die je hebt genomen, je onderzoeksvraag en je deelvragen, je werkplan, je gegevens en je mislukkingen. Het is straks de bron van je verslag.

2. Het vooronderzoek

Wat valt er aan een verschijnsel te onderzoeken? Welke opstelling heb je voor je onderzoek nodig? Een vooronderzoek laat je zien wat er te onderzoeken valt, wat er wel en niet haalbaar is en wat je nodig hebt voor je onderzoek.

1. Logboek bijhouden

- 1.1 Neem een dik schrift of multomap
- 1.2 Maak een vaste indeling
- 1.3 Noteer bij iedere stap alle gegevens
- 1.4 Gebruik je logboek als basis voor je verslag.

1.1 Neem een dik schrift of multomap

Je logboek gaat overal mee naar toe, het veld in, naar de bibliotheek of naar het laboratorium; het moet tegen een stootje kunnen.

2.1 Maak een vaste indeling

onderdeel :		Paginanummer:
datum/tijd	gegevens	bron

In je verslag horen de gegevens goed gedocumenteerd te zijn. Je bronnen vermeld je om drie redenen:

- je resultaten zijn dan controleerbaar,
- je geeft daarmee aan welke gegevens je van anderen overneemt,
- het onderzoek kan door anderen herhaald en gecontroleerd worden.

1.3 Noteer bij iedere stap alle gegevens

Tijdens het onderzoek weet je nog niet wat de uitkomst zal zijn. Daarom is het van belang dat je alle gegevens die je vindt, in je logboek opneemt. In elk geval wordt genoteerd:

- waarom je dit onderwerp gekozen hebt,
- de onderzoeksvraag, de overwegingen die tot de afbakening ervan geleid hebben en de deelvragen,
- je werkplan,
- alle gegevens die je verzamelt tijdens het onderzoek.

Bij het maken van je verslag ga je pas bepalen welke gegevens je gaat gebruiken. Vergeet niet datum en bron te noteren.

Ook mislukkingen zijn vaak het vermelden in een verslag waard! De eigenschappen van

een onderwerp worden niet alleen bepaald door de mogelijkheden maar ook door de onmogelijkheden.

1.4 Gebruik je logboek als basis voor je verslag

Als je straks klaar bent met je onderzoek, ga je een verslag schrijven. Alle gegevens die je dan nodig hebt, staan dan al in je logboek.

Voorbeeld van een logboek

onderzoeksvraag	begrippen omschrijven en jezelf vragen stellen			
wat is	wie	wat	waar	resultaat
de zin	voorstanders van de doodstraf	boeken tijdschriften artikelen	bibliotheek internet?	<ul style="list-style-type: none"> argumenten voor: * bescherming van de samenleving * vergelding * afschrikken * economisch motief: 't is goedkoper
en de onzin	tegenstanders van de doodstraf	boeken tijdschriften artikelen leen HAFMO Pien lala in Maand- blad voor Crimi- nologie 142-1996	liet Amnesty }	<ul style="list-style-type: none"> * afschrikken werkt niet * onomkeerbaar * onmenselijk <ul style="list-style-type: none"> ↳ Mensenrechten * machtsmiddel onderdrukkers * economisch motief: 't is duurder
van de doodstraf	historici criminologen	boeken tijdschriften interview? geschiedenis vormen	liet 'De dood als straf', Amnesty International 1993 'De dood in de pot, een geschiedenis van de doodstraf', Bussum, Coutinho 1996 ↳ citaten blz 11, 19, 32, 48	geschiedenis: - Barbaren - Middeleeuwen - wereldwijd - Nederland en België vormen * opkanging * guillotine * executie - hegel - stoel - injectie

2. Vooronderzoek uitvoeren

- 2.1 Kies een voorlopig onderwerp
- 2.2 Bedenk onderzoeksvraag en deelvragen
- 2.3 Stel een klein werkplan op
- 2.4 Voer je vooronderzoek uit
- 2.5 Noteer alle factoren die een rol lijken te spelen
- 2.6 Trek je conclusies

Als je een onderzoek wilt gaan uitvoeren, sta je voor een groot aantal vragen: welk onderwerp ga ik kiezen, wat ga ik van dat onderwerp onderzoeken en hoe ga ik dat doen? Vaak kun je van tevoren niet weten wat er allemaal kan komen kijken bij het onderzoek. Bovendien heb je nog geen idee welke methoden je kunt gebruiken en welke je nodig hebt voor de uitvoering van het onderzoek.

De belangrijkste vraag die van tevoren beantwoord moet worden is echter: is er een grote kans dat het onderzoek uitvoerbaar is? Deze vraag wordt in het vooronderzoek beantwoord.

2.1 Kies een voorlopig onderwerp

Bij '3. Onderwerp kiezen' staan de verschillende stappen besproken. Je zult zien dat je je, met name bij het opstellen van de onderzoeksvraag en de deelvragen, lelijk kunt vergissen. Een onduidelijk geformuleerde onderzoeksvraag, een onderzoeksvraag waarbij de grenzen niet nauwkeurig zijn vastgesteld, kan leiden tot een hopeloos onderzoek. Uiteindelijk weet je zelf niet meer wat je aan het onderzoeken bent: de vraag die je gesteld hebt is te vaag om te beantwoorden, of hij is te groot: je moet veel te veel onderzoeken. Het is de bedoeling dat je vooronderzoek daarover van tevoren duidelijkheid verschaft.

2.2 Bedenk onderzoeksvraag en deelvragen

De deelvragen kun je straks goed gebruiken om op basis daarvan informatie te zoeken en je onderzoek in de vorm van hoofdstukken in te delen.

2.3 Stel een klein werkplan op

Noteer daarin in ieder geval de bronnen of een lijst van taken en experimenten.

2.4 Voer je vooronderzoek uit

Tijdens het uitvoeren van je vooronderzoek kom je erachter of je voldoende gegevens kunt verzamelen.

2.5 Noteer alle factoren die een rol lijken te spelen

Deze factoren bepalen de uiteindelijke onderzoeksvraag. Als je te veel factoren vindt die een rol spelen, kan dat ertoe leiden dat je de onderzoeksvraag beperkt tot de situatie waarin een aantal factoren stabiel blijft.

2.6 Trek je conclusies

Bekijk of je onderzoek haalbaar is. Bepaal je onderzoeksvraag en de deelvragen.

3. Onderwerp kiezen

- 3.1 Schrijf zoveel mogelijk geschikte onderwerpen op
- 3.2 Zoek in kranten, tijdschriften, enz.
- 3.3 Streep weg wat je niet interesseert
- 3.4 Streep weg wat niet voldoet aan de opdracht
- 3.5 Bekijk het onderwerp goed
- 3.6 Pas op bij een breed onderwerp
- 3.7 Pas op bij een beperkt onderwerp
- 3.8 Voldoet het onderwerp aan de opdracht?
- 3.9 Houd je logboek bij.

3.1 Schrijf zoveel mogelijk geschikte onderwerpen op

Bedenk dat in je begrippennet alle begrippen met elkaar verbonden zijn. Het noteren van een willekeurige mogelijkheid roept weer andere mogelijkheden op. We noemen dit brainstormen. Ga nog niet van iedere mogelijkheid de voor- en nadelen bedenken, dat komt later.

3.2 Zoek in kranten, tijdschriften, enz.

Brainstormen lukt vaak beter als je in kranten, boeken en dergelijke gaat bladeren. De zaterdagbijvoegsels van de kranten zijn prima bronnen.

3.3 Streep weg wat je niet interesseert

Een onderwerp dat je niet interesseert levert nooit een goed onderzoek op! Je zult niet de energie en het plezier kunnen opbrengen om er diep in te duiken. Je zult ervaren dat je steeds meer geboeid raakt als je dieper in een onderwerp komt dat je wel interesseert.

3.4 Streep weg wat niet voldoet aan de opdracht

Al ben je nog zo enthousiast over een mogelijk onderwerp, probeer even door de ogen van je opdrachtgever te kijken en bedenk of die bezwaren zou kunnen hebben.

3.5 Bekijk het onderwerp goed

Je leert het beste onderzoeken en je hebt het meeste plezier aan je onderzoek als je onderwerp verschillende invalshoeken heeft. Het brengt spanning in je onderzoek.

3.6 Pas op bij een breed onderwerp

Een breed onderwerp heeft zoveel kanten die belicht moeten worden dat je nooit diep in

een onderdeel ervan kunt duiken. Bredere onderwerpen zijn handig als je met elkaar onderzoek gaat doen: je hebt dan een aantal goed te verdelen taken of deelonderzoeken. Een breed onderwerp geeft je wel een goed overzicht van een vakonderdeel of het geeft inzicht in de samenhang tussen verschillende vakken.

3.7 Pas op bij een beperkt onderwerp

Een smal onderwerp geeft je de mogelijkheid veel literatuur erover te lezen, een tijdrovend onderzoek op te zetten, nog niet eerder geuite inzichten te formuleren. Je leert goed hoe je een onderzoek moet opzetten en uitvoeren. Voorwaarde is wel dat er voldoende informatie over aanwezig is. Vaak is het zo: hoe specialistischer, hoe moeilijker en hoe minder informatie aanwezig.

3.8 Voldoet het onderwerp aan de opdracht?

Kijk, nu de definitieve keuze er bijna is, nog één keer door de ogen van de opdrachtgever. Vraag anderen om raad. Bespreek je verschillende mogelijkheden met je docent of klasgenoten.

3.9 Houd je logboek bij

Bij het maken van je verslag moet je straks kunnen vertellen waarom je juist dit onderwerp gekozen hebt (en waarom andere niet).

4. Onderzoeksvraag of hypothese bedenken

- 4.1 Bedenk een onderzoeksvraag of een hypothese
- 4.2 Omschrijf alle begrippen daarin
- 4.3 Bedenk deelvragen
- 4.4 Omschrijf het waarom van deze onderzoeksvraag
- 4.5 Omschrijf het waarvoor van deze onderzoeksvraag
- 4.6 Formuleer je definitieve onderzoeksvraag
- 4.7 Maak een voorlopige hoofdstukindeling
- 4.8 Houd je logboek bij.

4.1 Bedenk een onderzoeksvraag of een hypothese

Het betreft hier de hoofdvraag van je onderzoek. Sommige mensen geven er de voorkeur aan om de onderzoeksvraag als hypothese/stelling te formuleren. Een hypothese mag geen slag in de lucht zijn, zij moet redelijk onderbouwd zijn door theorie, literatuur of door verwijzing naar concrete ervaring. Een bezwaar bij het bedenken van een hypothese zou kunnen zijn dat je misschien tijdens het onderzoeken te veel naar je stelling toewerkt. Je zou onwillekeurig gegevens kunnen negeren of verkeerd kunnen interpreteren.

4.2 Omschrijf alle begrippen daarin

Door alle begrippen in de onderzoeksvraag te omschrijven kun je ontdekken dat:

- je vraag niet te beantwoorden is,
- het nodig is dat je duidelijk maakt vanuit welk gezichtspunt je de vraag wilt bekijken,
- je vraag veel te groot is,
- je de probleemstelling zelf veel helderder krijgt,
- je mogelijk je vraagstelling moet aanpassen.

Stel jezelf hierbij steeds vragen die beginnen met: wat is, wie, welke, wat is het verband, waardoor komt het dat..., wat betekent ..., wat is de oorzaak of het gevolg, wie heeft te maken met jouw onderwerp ?

4.3 Bedenk deelvragen

Deelvragen bedenken heeft een aantal doelen:

- je verdeelt het onderzoek in een aantal stappen,
- je krijgt een beter zicht op de haalbaarheid van het onderzoek,
- je vergroot de kans dat je alle kanten belicht,
- het geeft structuur aan je onderzoek en verslag.

Zorg ervoor dat de deelvragen elkaar logisch opvolgen.

4.4 Omschrijf het waarom van deze onderzoeksvraag

Het waarom is meestal het antwoord op de onderzoeksvraag.

4.5 Omschrijf het waarvoor van deze onderzoeksvraag

In het onderwijs is het waarvoor meestal dat een bepaalde vaardigheid geoefend moet worden: leren hoe je een verslag moet schrijven, leren hoe je een onderzoek opzet, leren samenwerken.

4.6 Formuleer je definitieve onderzoeksvraag

Nu je de mogelijke onderzoeksvraag kritisch bekeken hebt kun je hem wellicht zo bijstellen dat je meer kans hebt op een succesvol onderzoek. Het kan voorkomen dat je later in je onderzoek de vraag nogmaals moet bijstellen. Je ontdekt bijvoorbeeld nieuwe mogelijkheden of beperkingen.

4.7 Maak een voorlopige hoofdstukindeling

Als je een voorlopige hoofdstukindeling hebt, weet je waar je op gaat letten als je gegevens verzamelt. Vaak loopt die hoofdstukindeling gelijk op met je deelvragen.

4.8 Houd je logboek bij

Uiteraard noteer je in je logboek niet alleen je onderzoeksvraag en de deelvragen. Je noteert ook waarom je juist die vragen hebt genomen.

5. Werkplan opstellen

- 5.1 Stel je bronnen vast
- 5.2 Stel een lijst van taken en experimenten op
- 5.3 Maak een tijdsplanning
- 5.4 Maak een taakverdeling
- 5.5 Noteer je werkplan in je logboek
- 5.6 Stel zo nodig je onderzoeksvraag bij.

5.1 Stel je bronnen vast

Uit de onderzoeksvraag en de deelvragen volgt een aantal taken om gegevens te verzamelen. Die gegevens kunnen globaal uit vier verschillende soorten bronnen komen:

- a. De vraagstelling. Bij het formuleren van de vraag heb je al veel gegevens vastgesteld.
- b. Literatuur. Er is al veel onderzocht en er zijn al veel onderwerpen beschreven. Door verschillende bronnen uit de literatuur te combineren kun je ook tot conclusies komen.
- c. Onderzoek:
  - Veldwerk: natuur, maatschappij, enquête, interview
  - Internet
  - laboratoriumproeven
  - archief.

Omschrijf van tevoren hoe je deze activiteiten gaat uitvoeren.

- d. Theorie. Een theorie betekent in dit verband een veronderstelling. Je kunt veronderstellingen van anderen gebruiken of er zelf een of meer bedenken. Je gebruikt theorieën omdat het onderzoek anders te groot zou worden of omdat het gestelde niet goed te onderzoeken is. Daarnaast kun je theorie ook beschouwen als algemeen beschikbare kennis over het onderwerp.

5.2 Stel een lijst van taken en experimenten op

De lijst van taken heb je nodig om een goede planning te kunnen maken.

5.3 Maak een tijdsplanning

De planning is noodzakelijk omdat het vergaren van sommige gegevens veel tijd kan kosten. Houd er rekening mee dat je afhankelijk kunt zijn van anderen die niet altijd meteen tijd voor je hebben. Het kan bijvoorbeeld soms een paar weken duren voordat bestelde boeken uit een andere bibliotheek zijn aangekomen.

5.4 Maak een taakverdeling

Als je een onderzoek samen met anderen uitvoert, is het bij het maken van de planning van belang dat je taken goed afstemt. Als je gegevens wilt vergaren waarmee anderen verder moeten werken, is het handig als je daarmee in je planning rekening houdt.

5.5 Noteer je werkplan in je logboek

Het logboek heb je inmiddels leren kennen als je steun en toeverlaat. Alles wat je gedaan hebt kun je daarin weer terugvinden.

5.6 Stel zo nodig je onderzoeksvraag bij

Het kan zelfs zo zijn dat je er nu achterkomt dat je door tijdgebrek de onderzoeksvraag moet bijstellen.

6. Gegevens verzamelen

- 6.1 Houd een logboek bij
- 6.2 Bereid je goed voor
- 6.3 Maak met je gegevens nieuwe gegevens
- 6.4 Schat alle gegevens op hun waarde
- 6.5 Bekijk of het onderzoek haalbaar is.

6.1 Houd een logboek bij

Dit onderdeel is zo langzamerhand zo vaak aan de orde geweest dat je het niet gemakkelijk meer zult vergeten.

6.2 Bereid je goed voor

Zorg dat je van tevoren alles goed hebt voorbereid. Noteer van tevoren alle stappen die je achtereenvolgens wilt gaan uitvoeren. Ken de theorie die je gaat gebruiken.

Het is bijvoorbeeld vervelend als je voor een interview het veld in gaat en niet weet hoe je de cassetterecorder moet bedienen of de bandteller op 0 in moet stellen.

6.3 Maak met je gegevens nieuwe gegevens

Produceer nieuwe gegevens door beschikbare gegevens te combineren. Zo ontdek je verbanden en zie je nieuwe invalshoeken.

6.4 Schat alle gegevens op hun waarde

Niet alle gegevens zijn volledig betrouwbaar. Mogelijke onzuiverheden kunnen veroorzaakt worden door:

- a.meetfouten als je onderzoek doet met apparatuur;
- b.subjectiviteit van de bron: een bron kan informatie achterhouden omdat hij er het belang niet van inziet of omdat hij er belang bij heeft die informatie niet te vermelden;
- c.het feit dat bepaalde theorie de basis voor de gegevens vormt; vanuit een andere theorie zou je tot andere gegevens kunnen komen.

6.5 Bekijk of het onderzoek haalbaar is

Tijdens het gegevens verzamelen kun je erachter komen dat je je onderzoek beter in een andere richting kunt voortzetten of dat je je onderzoeksvraag moet bijstellen. Vaker nog zal het voorkomen dat je een deel van je onderzoek moet staken omdat gegevens niet te vergaren zijn of omdat je te weinig tijd hebt.

Als je bijvoorbeeld van plan was een onderzoek te doen naar het nut en onnut van straffen

in de samenleving, lijkt het haast onontkoombaar dat je je beperkt tot de zin en onzin van de zwaarste straf die we kennen: de doodstraf.

7. Verslag schrijven

7.0	Inhoudsopgave
7.1	Inleiding
7.2	De onderzoeksvraag
7.3	Bekende gegevens of theorie
7.4	Werkplan
7.5	Onderzoeksbevindingen
7.6	Hoofdstukken schrijven
7.7	Conclusie
7.8	Suggesties
7.9	Begrippenlijst
7.10	Bronnen

7.1 Inleiding

In de inleiding komt een aantal punten voor:

- het onderwerp en waarom je voor dit onderwerp gekozen hebt;
- in grote lijnen de vraagstelling;
- de bronnen die je geraadpleegd hebt;
- een verklaring voor je hoofdstukindeling;
- de mate waarin jij vindt dat de doelstelling van het waarom en waarvoor gehaald is;
- je persoonlijke beleving van het onderzoek.

De inleiding moet voor de lezer zo inspirerend zijn dat hij nieuwsgierig wordt en verder wil lezen.

7.2 De onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag, de deelvragen en de overweging(en) die tot de onderzoeksvraag hebben geleid.

Je mag hierbij ook best wat gevoelens van jezelf tonen: "bij een vriend zag ik een gehuurde video "Faces of death" met daarin een opname van een executie middels de elektrische stoel, en dat maakte zo'n grote indruk op mij, dat ik besloot een onderzoek te doen naar.....".

7.3 Bekende gegevens of theorie

Een opsomming van wat al bekend is over het onderwerp, ook wat je aan het begin van het onderzoek als theorie aanneemt. Vermeld hierbij duidelijk wat feiten en wat aannames zijn.

7.4 Werkplan

Een korte beschrijving van de gevolgde onderzoeksmethoden, proefopstellingen, geraadpleegde instanties, enzovoort.

Tekeningen en schema's maken je verhaal een stuk helderder.

7.5 Onderzoeksbevindingen

Meetgegevens, feiten uit literatuuronderzoek, verslagen van interviews, enzovoort.

Maak hierbij een overzichtelijke indeling, zodat de lezer kan zien waar de gegevens betrekking op hebben. Hij kan er dan eventueel voor kiezen lange tabellen over te slaan.

7.6 Hoofdstukken schrijven

Schrijf alle deelvragen op een apart blaadje. Gebruik die verzameling blaadjes als hoofdstukken of paragrafen. Zoek in je informatiemateriaal naar gegevens die op de deelvragen van toepassing zijn. Schrijf die op het betreffende blaadje. Geleidelijk werk je al je vragen af. Je antwoorden ontwikkelen zich tot paragrafen en de paragrafen worden hoofdstukken.

Maak daarna de definitieve hoofdstukindeling.

7.7 Conclusie

Deze formuleer je nadat je de onderzoeksvraag nog eens herhaald hebt. De conclusie is gebaseerd op gegevens uit voorgaande hoofdstukken. In dit deel van je verslag kun je geen nieuwe gegevens meer vermelden. Je kunt wel een uitspraak doen over de toekomst of over mogelijke oplossingen van de beschreven problemen.

Hoewel het jammer zal zijn, kán het gebeuren dat je conclusie luidt dat je de vraag niet hebt kunnen beantwoorden. Een goede omschrijving van het onderzoek kan dan toch een bevredigend resultaat zijn.

Het onderzoek is af, je hebt een antwoord. Nog wel even nauwkeurig formuleren. Heb je echt antwoord gegeven? Als er nog een paar vragen onbeantwoord zijn gebleven, vermeld je dat hier ook.

7.8 Suggesties

Aan het einde van je verslag kun je twee soorten suggesties geven:

- a. mogelijke toepassingen van je resultaten; dit zal vooral gebeuren bij gevorderd onderzoek,
- b. mogelijk vervolgonderzoek.

7.9 Begrippenlijst

Het kan voor de lezer van je verslag prettig zijn als hij de omschrijving van een begrip kan opzoeken in een alfabetische lijst. Geef niet alleen de definitie van een begrip, maar ook een klein voorbeeld.

Behalve een begrippenlijst kun je ook nog een register opnemen. Je zet achterin op alfabetische volgorde alle begrippen met een verwijzing naar de pagina(s) waar ze gebruikt worden.

7.10 Bronnen

Het is netjes te vermelden welke gegevens je niet zelf gevonden hebt. Je noemt de bronnen die je geraadpleegd hebt: een lijst van geraadpleegde boeken, een lijst van geïnterviewden, adressen van bezochte instanties, musea, archieven.

(Zie verder voor een correcte weergave '**Stappenplan voor scriptie en spreekbeurt**').

Deze tekst is een bewerking van het **Handboek vaardigheden voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs**.

Abel Tasma
docent maatschappijleer
Montessori Lyceum Rotterdam
december 1996